

Türk ve Rus Dillerinde Ateş Konseptinin Anlamları ve Çağrışımları Üzerine Bir İnceleme

Onur Aydın*

* Dr. Öğr. Üyesi | Assist.
Prof.

Anadolu Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Rus Dili
ve Edebiyatı Bölümü |
Anadolu University, Faculty
of Literature, Department of
Russian Language and
Literature

onur_aydin@anadolu.edu.tr
Eskişehir / TÜRKİYE

Gönderim / Received:
05.01.2023

Kabul / Accepted:
18.05.2023

Alan Editörü / Field
Editor:

Gamze Gizem Avcıoğlu

Öz

Bir dile ait konseptin ya da konseptlerin çözümlenmesi, o dilin konuşulduğu toplumun kültürü ve dil dünya görüşü hakkında önemli veriler sunar. Halkların dünyayı algılama biçimleri ise başta deyimler ve atasözleri olmak üzere kültür dil bilimsel birimler aracılığıyla açıklanabilir. Araştırmamızın konusunu, ateş konseptinin Türk ve Rus halkları tarafından nasıl algılandığı sorunsalı oluşturmaktadır. Çalışmamızda söz konusu konseptin deyimler aracılığıyla dile nasıl yansıdığı ve her iki dilde ne tür anlamsal benzerlikler bulunduğu sorularına yanıt verilmesi amaçlanmıştır. İnceleme gerçekleştirilirken karşılaştırmalı-betimleyici yöntem, temel bileşenler analizi ve Rus araştırmacılar Zinaida D. Popova ve İosif A. Sternin'in konsept çözümleme yöntemi kullanılmıştır. Yürütülen araştırma ışığında ateşin her iki kültürde kutsal sayılıp saygı duyulan ya da korkulan bir konsept olarak hem olumlu hem de olumsuz ortak bir anlam katmanına sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca ateş konseptinin mitolojik, tarihsel, kültürel ve edebi alanlarda Türk ve Rus dillerinde çok anlamlı bir yapısının olduğu ve her iki dil üzerine yapılan karşılaştırmalı incelemede birbirine yakın anlamlar taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır. Kültür dil bilimi bağlamında gerçekleştirilen bu çalışmanın her iki toplumun kültürlerarası etkileşimine ve iletişimine olumlu katkı yapması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültür dil bilimi, Türk dili, Rus dili, konsept, ateş.

An Analysis on the Meanings and Connotations of the Concept of Fire in Turkish and Russian Languages

Abstract

The analysis of the concept or concepts of a language provides important data about the culture and linguistic worldview of the society in which that language is spoken. The way people perceive the world can be explained through cultural linguistic units, especially idioms and proverbs. The subject of our research is the problem of how the concept of *fire* is perceived by the Turkish and Russian peoples. This study aims to answer the questions of how the concept in question is reflected in the language through idioms and what kind of semantic similarities exist in both languages. The comparative-descriptive method, the principal component analysis, and the concept analysis method of Russian researchers Zinaida D. Popova and Iosif A. Sternin were used in the study. In light of the research carried out, it was determined that *fire*, as a concept that is considered sacred and respected or feared in both cultures, has both a positive and negative common semantic stratum. In addition, it was concluded that the concept of *fire* has a very meaningful structure within Turkish and Russian languages in mythological, historical, cultural, and literary fields. Besides, the comparative study of

both languages revealed that it has close meanings in both languages. Conducted in the context of linguoculturology, this study is expected to make a contribution to the intercultural interaction and communication of both societies.

Keywords: Linguoculturology, Turkish language, Russian language, concept, fire.

GİRİŞ

İnsanlık tarihinin en önemli dönüm noktalarından biri ateşin keşfidir. Tam olarak ne zaman keşfedildiği noktasında farklı görüşler bulunsun da Weizmann Bilim Enstitüsü'nde araştırmalar yürüten Dr. Filipe Natalio ve Dr. Ido Azuri tarafından ateşin ilk izlerine en az 800.000 yıl önce rastlandığına dair 2022 tarihli yeni bir çalışma yayımlanır. Ateş üzerine yapılan çalışmaların günümüzde dahi sürmesinin nedeni, ateş sayesinde insanlığın ısınma, pişirme, yakma, arınma, aydınlatma ve haberleşme gibi temel gereksinimlerini karşılamada çok önemli ilerleme sağlamasıdır. Bu özelliğinden dolayı yeryüzünde var olan tüm topluluklarda ateş konsepti sosyoloji, din, dil, kültür gibi birçok alandan beslenerek kendine anlamsal bir çerçeve yaratır.

Geniş çerçeveden bakıldığında ateş hem hayatın hem de ölümün sembolüdür. Farklı dönemlerde yaşam sürmüş çeşitli topluluklarda cehennem, varlıkların özü, temizlenme, korunma, gökyüzünden indirilen ceza ya da ödül gibi unsurlarla ateş arasında bir bağ bulunur. Aztek, Sümer, Slav, Eski Yunan ve Roma medeniyetlerinde Tanrı ile ilişkilendirilen konsept, erkeklik gücüyle, Hristiyanlıkta ise arınma ile özdeşleştirilir (Lurker, 1991, s. 205-206'dan akt. Cuma, 2013, s. 83). Ayrıca açgözlülük ve kötülük, ağızdan ve gözlerden alev çıkarma ile birlikte anılır. Rüzgâr ile de yan yana getirilen ateş, bu kapsamda Hz. İsa'nın yolundan gidenlerin ona bağlılığını ortaya koyar. İslamiyet'ten önce Türk, Moğol ve Arap toplumlarında ise ateşe karşı daha kutsal bir yaklaşım gözlemlenirken, İslamiyet'in kabulüyle durum tersine döner. Şeytanın ateşten yaratıldığı inancı, cehennemdeki azap türlerinden birinin ateş olması bu değişimin başlıca nedenleridir.

Görüldüğü üzere farklı dinlere mensup olan, farklı dillerin konuşulduğu çeşitli toplumlarda ateşe karşı genel geçer olumlu ya da olumsuz net bir yaklaşım bulunmamaktadır. Çalışmamız kapsamında ateş konseptinin farklı dil, din ve kültüre sahip Türk ve Rus halklarının dünya görüşündeki yeri ve ortak noktaları tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu amaç doğrultusunda ilk olarak konseptin her iki kültürdeki yeri karşılaştırmalı-betimleyici yöntemle saptanacaktır. Daha sonra Rus araştırmacılar Zinaida Popova ve İosif Sternin'in konsept çözümleme yöntemi araştırmamıza adım adım uygulanacaktır. Türk öğrencilerin zihinlerinde ateş sözcüğünün neyi çağrıştırdığını bulabilmek için Freud'un *serbest çağrışım yöntemi*nden, Rus halkının zihnindeki karşılığını saptamak için <http://sociation.org> internet sitesinden yararlanılacaktır. Araştırmanın materyalini ise Türkçe ve Rusça sözlükler, edebi metinler dışında bir ulusun dünya görüşünü yansıtan önemli araçlardan olan deyimler oluşturacaktır. Deyimlerin tercih edilmesi, Rus dil bilimci Veronika N. Teliya'nın (1930-2011) kültür dil bilimi ekolü kapsamında gerçekleştirilecektir. Bilim insanına göre, "*kültür dil bilimsel çözümleme yönteminin amacı, dil işaretlerinde daha ziyade deyimlerde yansıyan ve kaydedilen herhangi bir toplumun kendine özgü arketipleri, sembolleri, mitleri, dini inançları, halk düşünceleri, gelenek-göreneklere gibi kültürel değerlerin belirlenmesi ve tasvir edilmesidir*" (Teliya, 1993, s. 310'dan aktaran Saraç, 2019, s. 275). Teliya, kültür dil bilimsel çözümlemenin başlıca araştırma malzemesinin deyimler olduğunu ifade eder. Tüm bu verilerin ışığında, ateş konseptinin Türk ve Rus dil dünya görüşlerinde çözümlenmesinin kültür dil bilimi bağlamında gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.

Türk Kültüründe Ateş

Türkler ateş konseptiyle çok eski çağlarda tanışır. Göktürk efsanelerine göre, Türklere ateş, yarı insan yarı tanrı bir ataları tarafından verilir. Türkler, soğuktan sıkıntı çekerler ve yemeklerini de çiğ olarak yerler. Ancak atalarının bu hediyesi sayesinde hem ısınma hem de pişmiş yemek yeme şansı bulurlar. Ünlü tarihçi ve kültür bilimci Bahaeddin Ögel'e (1923-1989) göre, ateş konseptinden hareketle Türklerin ataları, yemeklerini çiğ ve ateşin bulunmasıyla pişirerek yiyen olmak üzere iki grup altında toplanabilir. Kuzey-Batı Sibirya'da yaşayan ve Macarların akrabası olan Vogullar (Mansiler) da atalarını benzer şekilde sınıflandırır. Ancak Fin-Ugor kavimleri, gökte yaşayan kutsal varlıkların, yemekleri

pişirerek yemediği inancı nedeniyle, yemeklerini ateşle pişiren Orta Asya kavimlerini kendilerinden saymazlar. Altay efsanelerine göre, Türkler ilk başlarda toplayıcılıkla geçindikleri için ateşe ihtiyaç duymazlar, Tanrı'nın onlara et yemelerini emretmesiyle ateşi kullanmaya başlarlar. Tanrı ise insanı çıplak yaratır, ancak üşüdüğünde ne yapacağını düşünmeye başlar. Diğer yandan Tanrı Ülgen'in¹ üç kızı bulunur ve bu kızlar da ateşi bulmak için uğraşırlar. Bir gün Tanrı dışarı çıkar, Tanrı'nın sakalı çok uzundur, sakalına basar ve sendeler. Bunu gören kızlar da Tanrı ile alay etmeye başlarlar. Duruma çok sinirlenen Tanrı, bu kızların sert bir taşla demiri birbirine sürterek ateşi bulabilecek kadar akıllı olmadıklarını kendi kendine söylerken kızlar bunu duyar ve Tanrı'nın dediği işlemle ateşi icat ederler. Yakut Türkleri de ateşin göklerin üçüncü katında oturan Ulu-Toyon tarafından, '*ateş kargası*' ile gökten indirildiğine inanır (Ögel, 2014, s. 59-61). Onlara göre '*aile ocağı*' sürekli yanması gereken kutsal bir ateştir. Bu ocağı koruyan bir ruh vardır, ayrıca ocakta yanan meşe ağacı da kutsaldır (Ögel, 2014, s. 77).

Buraya kadar sözü edilen ateş konsepti daha çok mitolojik bir anlam taşırken, Oğuz Destanı'nda daha gerçekçi ve rasyonel olarak karşımıza çıkar. Sibiry efsanelerindeki ağızdan ateş çıkarma ifadeleri kaybolur. Oğuz Han'ın '*ağzı, ateş kızılı idi*' ifadesindeki '*ateş kızılı*' sözcüğü ile renk, yani kırmızının en koyu tonu kastedilir. Ayrıca '*Tanrı'nın Hanımı*' diye anılan ailenin ve çocukların koruyucusu Umay da, ateş ve ocak kültleriyle ilişkilendirilir. Nitekim Türk topluluklarında ateşin bir ruhu olduğuna inanılır (Çoruhlu, 2002, s. 42). Türk-Moğol topluluklarında da ateş kutsal sayılır, arındırıcı, kötülüklerden ve hastalıklardan koruyucu bir ruhu olduğu düşünülür. İlaveten, Altay Türklerinin ve Moğolların dualarında ateş, otuz ayağı olan dişi bir ruh olarak tasvir edilir. Bazı kaynaklarda Türk topluluklarının ateşe taptıkları yazılı olsa da ünlü Rus tarihçi Lev. N. Gumilyov (1912-1992), bu görüşe karşı çıkarak İran kaynaklı ateşperestlik ve Zerdüşçülük inancında ateşe tapıldığını, ancak Göktürklerde ateşin büyü aracı olarak kullanılarak onun sayesinde kötü ruhların kovulduğunu ifade eder (1999, s. 128). Kötülüklerden arınma işleminin, ateşin üstünden atlanarak yapılması günümüzdeki Nevruz kutlamalarıyla benzerlik gösterir. Türk topluluklarında yılbaşı 21 Mart olarak kutlanır ve bu kutlamalarda ateşin önemli yeri vardır. Araştırmacı Ahmet Pirverdioğlu, diğer Türk topluluklarında da görülen bu geleneği, Hakas ve Yakut (Saha) Türklerinden örnek vererek açıklar. Buna göre, Hakas Türkleri, sözü edilen kutlamalarda hastalıkları, dertleri ve acıları üç bohçaya sararak ateşe atarlar. Yakut Türklerinin nevrüz törenlerinde yarım daire akağaç dikilir, ateş yakılır ve tören sonuna kadar söndürülmez (Pirverdioğlu, 2002, s. 74). Bu törenlerde ateşin üzerinden atlanırken "*ağırlığım uğurluğum sende kalsın*", "*kırmızılığın bana, sarılığın sana*" gibi dualar edilir (Pirverdioğlu, 2002, s. 71). Ateş üzerinden atlayabilenlerin kötülüklerden, hastalıklardan arındıklarına ve yıl boyu korundıklarına inanılır. Hayvanlar da bu ateşin üzerinden atlatılır ya da iki ateş arasından geçirilir. Altay, Hakas, Yakut Türkleri ateşin üzerinden atlamasalar da ateşi et, süt, yağ ve kımızla beslerler. Pirverdioğlu'nun aktardığına göre ateşin arındırıcı özelliğinin en güzel örneklerinden biri, 568 yılında Göktürk Kağanlığı'nın kurucusu olan Bumin Kağan'ın (490-552) kardeşi İstemi Yabgu'ya (?-576) Bizans imparatoru II. Justin'in (520-578) elçi olarak gönderdiği Zemarkhos'un ve beraberindeki heyetinin ateş üzerinden atlatılmasıdır. Bir diğer örnek de 1245 yılında Vatikan'ın, Altın Orda'nın kurucusu ve 1240-1255 yılları arasındaki yöneticisi olan Batu Han'a gönderilen elçilik heyetinin ve getirdikleri hediyelerin iki ateş arasından geçirilmesidir. Macar doğu bilimci Lajos Ligeti (1902-1987) bu olayı şöyle nakleder: "*Batu'nun karargâhına vardıklarında elçilik üyelerini iki ateş arasından geçirdiler. Papazlar her ne kadar buna itiraz etseler de sonunda Tatarlara göre her türlü kötü niyetlerden temizlenmek ve belki beraberlerinde getirmiş oldukları zehirlerin tesirini gidermek amacıyla yapılan bu garip arzuyu yerine getirmek zorunda kaldılar*" (Ligeti, 1986, s. 94'ten aktaran Pirverdioğlu, 2002, s. 71-72).

¹ Türk mitolojisindeki Şamanizm inancına göre en büyük tanrıdır, kaynaklarda Kuday ismiyle de geçer. Gök cisimlerini ve olaylarını yönetir. İyilik yapmayı sever, göğün 16. katında yaşar ve insan görünümündedir (Bkz. Çoruhlu, 2002, s. 26-27).

Ateş, eski Türklerde atalar kültü kapsamında değerlendirilen ocak kültürüyle de ilişkilendirilir. Türklerin de mensup olduğu Şamanist Sibiryâ topluluklarında ateş ruhu, ocağın alevinde eğik bir biçimde oturan ihtiyar kadın resmiyle tasvir edilir. Goldlarda² yeni gelin, evinde ilk olarak ateş anaya takdim edilir ve ondan güzel bir yaşam ve bolca evlat talep eder. Saygıdan ateşe su dökülmez, av hayvanlarının tüyü atılmaz, ateş aniden karıştırılmaz. Bakıldığında ateşin, aile yaşamının sürekliliğinin ve yuvanın huzurunun simgesi olduğu görülür. Çeşitli kaynaklarda dişi bir Tanrı olarak nitelendirilse de ateş erildir. Anadolu'da ise, hastaların ocak üzerinden atlatılarak, iki ateş arasından geçirilerek iyileşeceklerine inanılır. Sibiryâ'da olduğu gibi Anadolu'da da, evin yaşam odasındaki kötü ruhları kovmak için oda yanmakta olan ardıç ağacı dallarıyla tütsülenir (Çoruhlu, 2002, s. 49-51).

İslamiyet'in kabulünden önce de, Türk-Moğol topluluklarında ateşin bir ruhunun olduğuna inanılır ve ateş kutsal sayılırdı. Diğer yandan bazı Türk topluluklarının ateşe taptıklarına gezginlerin notlarında yer verilse de çoğunlukla tapma, tapınma değil büyük saygı duyma olarak bu eylem kendini gösterir. Ateşin tedavi edici, temizleyici ve arındırıcı özellikleri vardır. Dünyada asıl olarak arındırıcı, temizleyici element su olarak görülürken, aynı nitelik ateşe de atfedilir. Ancak *temiz* ya da *kirli* sıfatları su için kullanılırken, ateş için böyle nitelendirmelere yer verilmez. Bu durumun nedeni ateşin daha çok manevi, ruhsal kirleri temizlemek için kullanılmasından kaynaklanmasındır. Ayrıca ateşin hastalıklardan ve kötü güçlerden koruduğu düşüncesi hâkimdir. İlâveten, ateşin oluşumuna hammadde sağlayan ağaçlara da saygı duyulur. Orta Asya'da ateş, aile ocağının sembolüdür ve kutsal kabul edilir (Cuma, 2013, s. 83). Evlilik, ölüm, yas tutma gibi törenlerde ateş kullanılır. Orta Asya'dan Anadolu'ya birçok Türk topluluğunda ateş özel bir yere sahiptir. Tasavvufta şeytanı ve cehennem, Sufi geleneğinde görünmez belayı ve 'aşk ateşi' gibi hem olumlu hem de olumsuz bir kavramı sembolize eder (Korkmaz, 2010, s. 114). İslamiyet'te ateşin daha çok olumsuz anlamı yaygındır. Çünkü ateş, Şeytan'ın varlık nedenidir, cehennem, ezeli cezanın aracıdır (Korkmaz, 2010, s. 121). Örneğin, rivayete göre Sümer Kralı Nemrut, putlarını kırmasından dolayı Hz. İbrahim'i ateşe atar, ancak Allah, o ateşi bir gül bahçesine dönüştürür ve böylece Hz. İbrahim diri diri yanmaktan kurtulmuş olur (Cuma, 2013, s. 84). Müslüman halklar ateşe daima mesafeli durur. İnsanı Allah yolundan saptıran Şeytan'ın ateşten yaratılması, onun vesvesesiyle günah işlenmesi, işlenen günahın sonucundaki cezanın cehennemde yanmak olması ihtimali insanlara ürkütücü gelir.

2014 yılında Rus araştırmacılar Svetlana Başıyeva ile Mussa Ketençiyeve tarafından Karaçay-Balkar Türkçesi üzerine gerçekleştirilen araştırmada ateşin, insanlar arası ilişkilerde, ailenin büyüklerine karşı saygı, hürmet, fiziksel ve ruhsal durumun gösterilmesinde kullanıldığı sonucuna ulaşılar (Başıyeva & Ketençiyeve, 2014, s. 37). Aynı yıl Rus akademisyen Lyudmila V. Borisova tarafından Çuvaş ve Rus kültürlerinde konsept üzerine yapılan incelemede ateşin, korku, parlaklık, gizemli alev, ölüm ve yok etme tehdidi gibi olumsuz; yeryüzünü, bedeni ve ruhu arındırıcılığı, yaratıcılık ve başlangıç gibi olumlu ortak anlamlar taşıdığı görülür (Borisova, 2014, s. 126-127). 2016 yılında Abay Kazak Milli Pedagoji Üniversitesi öğretim üyesi Kalbike U. Yesenova tarafından Kazak dilinde ateş konseptinin araştırılmasına dair yapılan diğer bir araştırmada da ateşin yanan madde, ışık, aydınlık, tehlike anlamlarının dışında 'arındırıcı, temizleyici' rolü ön plana çıkar (Yesenova, 2016, s. 225-228). Sonuç olarak tüm Orta Asya ve Sibiryâ mitolojileri, ateşin gökten indiği görüşünde hemfikirdirler. Kimi topluluklarda hastalıklardan korunma, kimi topluluklarda arınma ve kötü ruhları kovma amacı ile ateşe hep saygı duyulduğu görülür.

Rus Kültüründe Ateş

En eski zamanlardan beri medeniyetin sembolü olarak kabul edilen ateşe neredeyse tüm kültürlerde saygı duyulur. Örneğin Eski Slav topluluklarında ateş, *çar-ateş* (*царь-огонь*) olarak

² Sibiryâ'da Amur Nehri'nin yukarı bölgesinde yaşayan ve Tunguzca konuşan topluluktur (Sümer, 2018, s. 261).

adlandırılır. Rus araştırmacılar Yelena A. Gruşko ve Yuriy M. Medvedev'in aktardığına göre ateş, "ısı ve sıcaklık veren element, bir o kadar güçlü element olan su ile birlikte, gücünü insan ırkıyla paylaşmak için gökyüzünden inmiştir" (2001, s. 444). Diğer yandan ateş bir cinsiyetle de bağdaştırılır. Su elementiyle kadın ırkının, ateş elementiyle erkek ırkının başlangıcı sembolize edilir (Boroda, 2008, s. 12).

Slav topluluklarında ateş, sihirli güçlere sahip kutsal bir varlık olarak kabul edilir. Günlük yaşamda, inanç ve âdetlerde kendine sıkça yer bulur. Slav âdetlerine göre, Hz. İsa'nın doğum gününü müjdeleyen Beşaret Bayramı'nda evde ateş yakılmaz, yakılırsa eve yıldırım düşeceğine ve evden ölü çıkacağına inanılır. Dışarıda ise durum farklıdır. Sokaklarda ateş yakılmasında sakınca yoktur, insanlar kötülükleri ve hastalıkları yok ettiğini düşündükleri ateşin etrafında toplanırlar. Ateşin bu özelliğinden taşınma sırasında da yararlanılır. Yeni eve taşınmadan önce iki kor ateş getirilir. Küçük maşayla getirilen ateşle eski evdeki 'ev cini'³, büyük maşayla da ataların ruhu yeni eve getirilir. Diğer yandan tek bir ateş türü yoktur, farklı farklı ateş türleri bulunur. Onlardan biri ise ağaç dallarının birbirine sürtülmesiyle elde edilen 'canlı ateş' ya da 'hayat ateşi'dir. Daha çok büyücülükte kullanılan bu ateşle, hayvanlar ve salgın hastalıklar tedavi edilir. Salgın hastalık durumunda evdeki ateş söndürülür ve dışarıda canlı ateş yakılır. Bir hayvan hastalandığında, hayvanın kendisi ve sahibi, insan hastalandığında ise hasta olan kişi ateşin üzerinden atlar ya da iki ateş arasında kazılan yoldan geçer (Öksüz, 2014, s. 119-120). Bu uygulamalar bize Slavların ateşin arındırma özelliğine inandıklarını gösterir.

Rus halk inanışlarında ateşe birkaç farklı yaklaşım bulunur. İlki, gökteki şimşeğin çakmasıyla oluşan doğal ateş, diğeri de insan eliyle yakılan ev ateşidir. Doğal ateş, insanlara korku verirken ve kötü ruhları çağırırken ev ateşine daha olumlu anlamlar yüklenir. Rus mitolojisinde ateş, iki katmanlı anlam evrenine sahiptir. İlki baba-oğul gibi ateş-güneşin kutsal olduğu anlamıdır. Buna göre ateş tanrısı Svarog, güneş tanrısı Dajbog'un babasıdır. Diğer anlamı ise daha çok kuzey bölgelerde görülen yok edici, öldürücü ve arındırıcı yönüdür. Büyücüler kötü ruhları kovmak için ateşle ritüel gerçekleştirirler. Rus mitolojisinde de eril olan ateşe, yiyip içebilen canlı bir varlık olarak yaklaşılır. Ateşe kurbanlar sunulur, gece yatmadan önce ocağın kenarına yemek ve su bırakılır. Bunu yapmayan kişilerin havale geçirebileceğinden korkular (Pigulevskaya, 2011, s. 165-166'dan aktaran Öksüz, 2014, s. 123). Rus kültüründe ateş, Hristiyanlığın kabulünden önce ve sonra önemli bir yere sahiptir. Hristiyanlık öncesinde ateşin Tanrı ile insan arasında bir araç olduğu düşünöldüğünden dini mabetlerde sürekli ateş yakılır ve hiç söndürölmezdi. Hristiyanlığın kabulünden sonra da ibadet süresince mumun söndürölmemesi olarak bu âdet sürdürölür. Pagan geleneğinde ateşin, ölmüş kişinin ruhunu öbür dünyaya taşıdığına ve ruhu arındırdığına inanıldığından ölü yakılır. Hristiyanlıkla birlikte ateş, iki dünya arasında sınır kabul edilir ve masalarda ateşten nehir ve deniz motifiyle yansıtılır. Masal kahramanları bu nehri aşarak düşmanla savaşır. Bir başka inanış ise yeni evli çiftlerin ateş üzerinden atlamaları ya da eve giriş kapısının eşiğinde yakılan bir saman demetinin üzerinden atladıklarında kutsandıklarını düşünmeleridir. Türk inanışlarında olduğu gibi Ruslarda da ateş, 'ocak' kültüyle özdeşleştirilir. Ocak, evin ikinci kapısıdır, bacası aracılığıyla dış dünyayla iletişim kurar. Evdeki kötü ruhlar buradan çıkarılır. Fırtınalarda eve yıldırımın düşmemesi ve kötü ruhların girmemesi ya da hane halkından birinin yola çıktığında başına bir şey gelmemesi için bacanın ağzı kapatılır (Öksüz, 2014, s. 122-123). Ayrıca atalarının ruhlarının yattığı yer olarak Ruslar tarafından saygı gösterildiğinden ocağa tükürmek, idrar yapmak, çöp atmak, onun yanında küfür etmek ayıp karşılanır. Eğer biri ocağa tükürürse dudağında, dilinde sivilce ya da uçuk çıkacağı düşünölür. Ocağın külleri ev süpürgesiyle değil ayrı bir süpürgeyle temizlenir (Afanasyev, 2005, s. 241). Bazı bölgelerde, yakılan ateşle ölmüş ataların ısındığına, bazı bölgelerde ise ateşin etrafında ataların durduklarına inanılır (Uzelli, 2016, s. 81). Ateş kutsal olarak göröldüğünden yakılırken haç çıkarılır, sobaya doğru eğilinir ve "Uyan, ateş çar!

³ Ruslarda ev cininin (домовоу), evi koruduğuna, taşınırken hane halkıyla birlikte yeni eve gittiğine inanılır.

Ateşin egemenliği benim evimde değil, hür bir sobadadır” diye dua edilir (Madlevskaya, 2006, s. 182’den aktaran Uzelli, 2016, s. 82).

Rus araştırmacı Galina V. Prihodko, Rusların dünya görüşünde çok önemli rol oynayan ateşin, birçok konsept küresinin alanına girdiğini paylaşır ve bu küreleri şöyle sınıflandırır: *tabiat âlemi, insanın günlük yaşamı, insanın sosyal dünyası ve insanın duygusal durumu*. Ateş, tabiat âlemi konsept küresinde: element, madde, ışık, parlaklık, kırmızı renk, yüksek ateş, suyla uyumsuzluk; insanın günlük yaşamı konsept küresinde: güç, yıkıcılık, zalimlik, kuşatıcılık, çekicilik, karanlığın karşıtı, tehlike, ölüm, acı, yanık, doğal afet, insana karşı itaatsizlik, düşmanlık, yararlılık, kazanç, elektrik; insanın sosyal dünyası konsept küresinde: sinyal, ev (*дом*), ocak, tanrılaştırma, önem, saygı, tapınma, savaş, saldırma, mücadele, patlama, atış, dini, mistik, büyü, sihir, ilahilik, cehennem, azap, arındırıcı olma; insanın duygusal durumu konsept küresinde: neşe, kutlama, yaşam, canlılık, şanssızlık, acı, rahatsızlık gibi anlambirimcik demetlerini yansıtır (Prihodko, 2005, s. 86-89).

Günümüzde Rusya’nın bazı bölgelerinde ateş kültüne ilişkin inanışların devam ettiğini görmek mümkündür. Örneğin ölünün yakılarak atalarla iletişim kurulması geleneği Kursk, Orlovsk, Voronej, Tambovsk gibi özellikle güney Rusya’da Noel, vaftiz, yeni yıl gibi kutsal bayramlara denk gelir. Bu zamanlarda iki dünya arasındaki sınır kaybolur ve iletişim kapıları açılır (Madlevskaya, 2006, s. 180’den aktaran Uzelli, 2016, s. 81). Sonuç olarak Ruslarda ateşin, kutsal sayılıp saygı duyulduğu ya da tehlikeli görülüp korkulduğu, olumlu ya da olumsuz hep ikili anlam taşıdığı görülür. Ancak hangi anlam yüklenirse yüklensin ateş, Rus kültüründe ayrı bir yere sahiptir.

Türk ve Rus Deyimlerinde Ateş Konseptinin İncelenmesi

Bir ulusu daha yakından tanımak, onun tarihsel ve kültürel düzlemde sosyolojik yapısını incelemek için dilini araştırmak gerekir. Çünkü dil, bir toplumun gelenek, görenek, kültür ve sanat gibi farklı alanlarının kimliğine bürünebilir, bu nedenle bazı evrensel konseptler o toplumun dil bilincine farklı şekillerde yerleşebilir (Saraç, 2016, s. 1583). Çalışmamızın hareket noktasını da benzer görüşleri savunan ünlü Rus dil bilimci Yuriy S. Stepanov’un (2001, s. 43) “konsept, kültürün ve insanın bilişsel dünyasının temel hüccesidir” görüşü oluşturur.

Rusya’da *konsept* terimi ilk olarak filozof Sergey A. Askoldov-Alekseyev tarafından kullanılır. Askoldov-Alekseyev, konsepti: “çok açık devinimsel bir yapıya sahip üstü kapalı oluşumların embriyosu” (1997, s. 268’den aktaran Sabitova, 2013, s. 168) olarak tanımlar. Bir olgunun, nesnenin içsel özelliklerini yansıtan konsept, bir toplumun kültürel bilincinin en küçük yapı taşıdır. Bilginin saklanması, birikimi, aktarımı ve kavranması işlevleri olan konsept, kültürel bilincin en küçük birimidir (Alimjanova, 2016, s. 2).

Konsept, kültür dil biliminin temel inceleme malzemesidir. Temelleri Alman bilim insanı Wilhelm von Humboldt (1767-1835) tarafından atılan kültür dil bilimi, en basit tanımıyla dil ve kültür arasındaki ilişkiyi inceleyen disiplindir. Rusya’da kültür dil bilimi alanında yapılan çalışmalara göz atıldığında, araştırmaların dört ana ekol çerçevesinde gerçekleştirildiği görülür: Deyimleri kültür dil bilimsel incelemenin birimi olarak gören Veronika N. Teliya’nın yaklaşımı, kültür değişmezlerinin ortaya çıkarılmasını amaçlayan ve söylem birimlerinin de çözümlemeye dâhil edilmesini savunan Yuriy S. Stepanov’un yaklaşımı, dilde karşılığı bulunmayan birimleri araştırmaya odaklanan Vladimir V. Vorobyov’un yaklaşımı, farklı dönemlerde yaşayan ulusların metinlerinde yer alan kültür olgularının çözümlenmesini merkeze alan Nina D. Arutyunova’nın yaklaşımı (Kozan, 2014, 5-7).

Kültür dil bilimsel bir çözümleme, konsept ya da konseptleri açıklayarak dilsel bilince ulaşmayı amaçlar ve içerisinde kültürel özellikleri barındıran dil birimlerini incelemeye odaklanır (Kozan, 2014, 5). Konseptlerin sınıflandırılması ve incelenmesi de birçok farklı yöntemle gerçekleştirilir.

Araştırmamız kapsamında Voronej Devlet Üniversitesi'nde çalışan Rus biçim ve dil bilimciler Zinaida D. Popova ve İosif A. Sternin'in konsept araştırma yönteminden yararlanılacaktır. Bu yöntemle göre izlenecek yollar sırasıyla şöyledir⁴: 1-Araştırma için anahtar sözcüğün seçimi, 2-seçilen sözcüğün sözlük bilimsel analizi, 3-seçilen sözcüğün günlük yaşamda kullanımı, 4-uygulamalı yöntemler (serbest çağrışım ve anlamlandırma uygulamaları), 5-seçilen sözcüğün eş anlamlı karşılıkları, 6-seçilen sözcüğün deyimlerde kullanım biçimleri, 7-seçilen sözcüğün farklı morfolojik biçimleri, 8-seçilen sözcüğün içinde geçtiği deyiş, özdeyiş, atasözü incelemeleri, 9-seçilen sözcüğün edebi metinlerde kullanımı (Popova & Sternin, 2003, s. 96-147).

Araştırma için anahtar sözcüğün seçimi:

Araştırmamız kapsamında anahtar sözcük olarak *ateş* (огонь) konsepti seçilmiştir. Çağdaş Türk dilinde kullanılan *ateş* sözcüğü, Farsça *âtas* sözcüğünden Türkçeye geçer. Sözcük ilk olarak; Hint-Avrupa dillerindeki *atr*, *ater* kelimesinden türer, ardından Avesta diline *âtârs*, *âthra*, oradan Pehleviceye *âtur*, oradan da Farsçaya *âtas* olarak aktarılır (Eren, 1999, s. 24).

Çağdaş Rus dilinde *ateş* anlamına gelen *огонь* sözcüğü Eski Kilise Slavcasındaki *ognis* sözcüğünden türer. *Ognis* sözcüğünden eski Slavca *огнь*, eski Rusça *огнь*, Rus ve Ukrayna dilinde *огонь*, Belarusça *агонь*, Bulgarca *огън*, Çekçe *ohněň*, Slovakça *ohneň*, Slovence *ogenj*, Lehçe *ogień* sözcükleri ortaya çıkar (Fasmer, 1987, s. 118-119).

Seçilen sözcüğün sözlük bilimsel analizi:

Çağdaş Türk dilinde *ateş* sözcüğü dokuz farklı anlamda kullanılır. Örnekleriyle birlikte bu kullanımlar ve Rusça karşılıkları aşağıdaki gibidir (TDK, 2019, s. 181):

1. Yanıcı cisimlerin tutuşmasıyla ortaya çıkan ısı ve ışık, od, nâr (ör. ateşi yak), (Rus. *свет и тепло*).
2. Tutuşmuş olan cisim (ör. ocakta hiç ateş kalmadı), (Rus. *огненная стихия*).
3. Isıtmak, pişirmek için kullanılan yer veya araç (ör. yemeği ateşten indirmek), (Rus. *огонь, огнище, печь*).
4. Patlayıcı silahların atılması (ör. topçu atışı, deneme atışı), (Rus. *огонь, стрельба*).
5. Genellikle hastalık etkisiyle artan vücut sıcaklığı, kızdırma (ör. ateşi 40 dereceyi bulmak), (Rus. *температура*).
6. Öfke, hırs, hınç (ör. gözlerinden ateş fışkırmak), (Rus. *гнев, ярость*).
7. Coşkunluk (ör. gençlik ateşi), (Rus. *энтузиазм, возбуждение*).
8. Tehlike, felaket (ör. kendini ateşe atmak), (Rus. *опасность, риск, беда*).
9. Büyük üzüntü, acı (ör. ayrılık ateşi, şehit ateşi), (Rus. *горе, огорчение*).

Çağdaş Rus dilinde *огонь* sözcüğü yedi farklı anlamda kullanılabilir. Örnekleriyle birlikte bu kullanımlar ve Türkçe karşılıkları aşağıdaki gibidir (Kuznetsov, 2000, s. 698; Uşakov, 2009, s. 586):

⁴ Seçilen konsept araştırma yönteminin, anahtar sözcüğün dil bilimsel yapıları, sözcüğün sözlü, günlük dilde kullanımının araştırılması, seçilen sözcüğün farklı kültürlerde, edebiyatlarda karşılaştırmalı analizi olmak üzere üç başlığı daha bulunmaktadır. Ancak uygulama zorluğu açısından bu başlıklar çalışmaya dâhil edilmemiştir.

1. только ед. Раскалённые светящиеся газы, образующиеся при горении; пламя (ör. сильный огонь, развести огонь, сгореть в огне), (sadece tekil, Tür. *alev, ateş*).

2. Свет от осветительных приборов (электричества, лампы, свечи и т.п.), (ör. огни фонарей, зажечь огонь, погасить огонь, работать при огне), (Tür. *ışık, aydınlık*).

3. Светящаяся точка, пятно света (ör. вдали показался огонь маяка. Станционные огни), (Tür. *parıltı, küçük ışık, sinyal ışığı*).

4. только ед. Стрельба, обстрел (ör. беглый огонь, перекрёстный огонь, артиллерийский огонь, открыть огонь), (sadece tekil, Tür. *ateş, atış*).

5. только ед. Повышенная температура тела; жар (ör. У тебя голова в огне!, Ты весь в огне!), (sadece tekil, Tür. *yüksek ateş*).

6. только ед. Внутреннее горение, страсть, пыл (ör. огонь ненависти, любви, глаза горят огнём), (sadece tekil, Tür. *tutku, coşkunluk, yanıp tutuşma*).

7. только ед. О том, кто отличается горячим, пылким нравом, полным энергии, жизни (ör. Не футболист, он просто огонь!, Не лошадь, а огонь!), (sadece tekil, Tür. *mecazi anlamda fırtına, ateşli*).

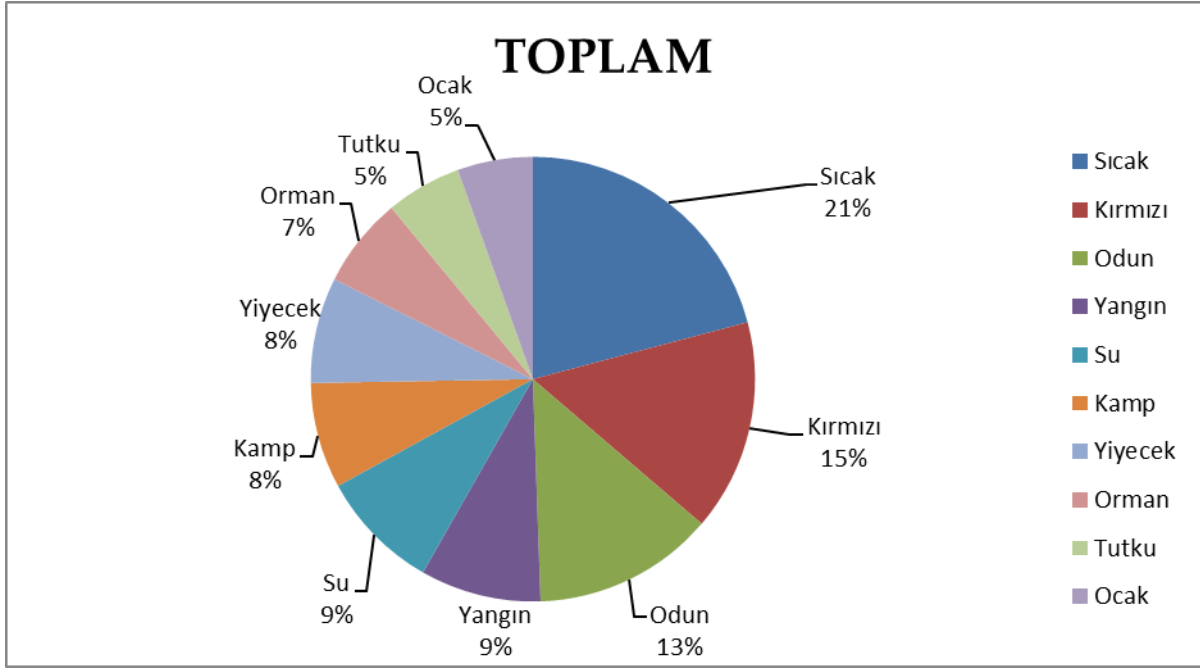
Seçilen sözcüğün günlük yaşamda kullanımı:

Türk ve Rus dilinde, içinde *ateş* sözcüğü geçen ve sıkça kullanılan ortak ifadeler şunlardır: *ateş* (огонь-element (огненная стихия)), *seri ateş* (беглый огонь), *есть огонёк?* (ateşiniz var mı?), *ateşli* (1-огненный, 2-огонь!), *огнетушитель* (ateş-yangın söndürücü), *ateş etmek* (стрелять, огонь!), *ateşle oynamak* (играть с огнём), *ateş yakmak* (зажигать/зажечь огонь, разводит/развести огонь), *ateşi söndürmek* (погашать/погасить огонь), *ateş açmak* (открыть огонь), *tencereyi ateşten almak* (снять кастрюлю с огня), *ateşi çıkmak* (гореть огнём), *ateş!* (огонь!).

Rus dilinde içinde *огонь* sözcüğü geçen, sıkça kullanılan ve Türk dilindeki karşılığında *ateş* sözcüğü geçmeyen bazı ifadeler şöyledir: *вечный огонь* (ebedi alev), *бенгальский огонь* (maytar). Türk dilinde içinde *ateş* sözcüğü geçen, sıkça kullanılan ve Rus dilindeki karşılığında *огонь* sözcüğü geçmeyen bazı ifadeler ise şunlardır: *ateşi olmak* (иметь повышенную температуру), *ateşe atmak* (подвергать опасности).

Uygulamalı yöntemler (serbest çağrışım ve anlamlandırma uygulamaları):

04-05 Ocak 2023 tarihlerinde Eskişehir Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğrenim gören 3. ve 4. sınıf öğrencilerine bir test yapılmıştır. Test yaparken Avusturyalı psikolog Sigmund Freud'un (1856-1939) *serbest çağrışım yöntemi* kullanılmıştır (Bkz. Freud, 2000, s. 87). Bu yöntem kapsamında öğrencilere ufak not kâğıtları dağıtılmış, araştırmanın yöntemi ve amacı hakkında ön bilgi verilip sınıfta gerekli ortam sağlandıktan sonra uygulamaya geçilmiştir. Öğrencilerden yirmi saniye içerisinde, sözcük sayısı kısıtlaması olmaksızın, *ateş* sözcüğünün zihinlerinde çağrıştırdığı diğer sözcükleri yazmaları istenmiştir. Uygulamaya 3. sınıftan 24, 4. sınıftan 20 öğrenci katılmıştır ve sonuçlar aşağıdaki grafikte yüzdelik dilim olarak gösterilmiştir.

Görsel 1. Ateş Sözcüğünün Türk Öğrencilerin Zihinlerinde Çağrıştırdığı İlk 10 Sözcük

Görselden de anlaşılacağı üzere ateş sözcüğünü duyduktan sonra öğrencilerin zihninde çağrışım yapan ilk 10 sözcük sırasıyla şunlardır: *sıcak* (%21), *kırmızı* (%15), *odun* (%13), *yangın* (%9), *su* (%9), *kamp* (%8), *yiyecek* (%8), *orman* (%7), *tutku* (%5), *ocak* (%5).

Rusya Federasyonu'nda bağımsız deneysel çalışmalar yürüten <http://sociation.org> sitesine göre Rusların zihninde *огонь* sözcüğünün çağrıştırdığı ilk 10 sözcük şöyle sıralanır: *костёр* (*kamp ateşi-kontrollü ve istemli yakılan*), *вода* (*su*), *пламя* (*alev*), *пожар* (*yangın*), *дрова* (*odun*), *тепло* (*sıcaklık*), *камин* (*şömine*), *свет* (*ışık*), *печь* (*soba, fırın*), *дым* (*duman*) (<http://sociation.org>).

Seçilen sözcüğün eş anlamlı karşılıkları:

Türk dilinde *ateş* sözcüğüne karşılık gelen eş ya da yakın anlamlı sözcükler şunlardır: *nâr* (*ateş*, Arapça), *od* (*ateş*, eski Türkçe), *hınc* (*mecazi*), *hırs* (*mecazi*), *öfke* (*mecazi*), *coşkunluk* (*mecazi*), *felâket* (*mecazi*), *tehlike* (*mecazi*), *acı* (*mecazi*) (TDK, 2019, s. 181).

Rus dilinde *огонь* sözcüğüne karşılık gelen eş anlamlı sözcükler ise şöyledir: 1-*пламя* (*alev*), *огненная стихия*⁵ (*element olarak ateş*, yüksek üslup), *огнь*, *пламень* (*ateş*, *alev*-eski Rusça ve yüksek üslup), *полюмя* (*alev*-eski Rusça ve edebi dil) 2-*свет* (*ışık*, *aydınlık*) 3-*стрельба* (*atış*) 4-*страстность* (*ateşlilik*, *tutkunluk*) (Aleksandrova, 1995, s. 247).

Seçilen sözcüğün deyimlerde kullanım biçimleri:

Çalışmamızın ana bölümünü oluşturan Rus deyimlerinde *огонь* sözcüğünün geçtiği bazı örnekler şu şekilde verilebilir:

⁵ *Огненная стихия*: Doğada bulunan elementlerdir: *огонь* (*ateş*), *вода* (*su*), *земля* (*toprak*), *воздух* (*hava*).

Антонов огонь (устар.): Kangren (eski Rusçada)

Бенгальский огонь: 1-Maytap, 2-çekici insan (çoğunlukla erkek için)

Бояться как огня кого-чего: Bir kişiden ya da şeyden çok korkmak

Вести беглый огонь: Seri bir şekilde ateş etmek

Вечный огонь: Ebedi ateş. II. Dünya Savaşı'ndan sonra kullanılmaya başlar, savaşta ölmüş insanları sembolize eder

Вызвать огонь на себя: Tüm zor ya da kötü şeyleri kendi üzerine almak

Геенна огненная: Cehennem

Гореть как в огне: Ateşler içinde yanmak, çok ateşi olmak (hastalık)

Днём с огнём не найдёшь (разг.): Mumla arasan bulunmaz. Çok nadir bulunan bir kişi ya da bir şey için kullanılır (konuşma dilinde)

Играть с огнём: Ateşle oynamak

Как на огне горит: Hemen eskiyen, yıpranan

Лить (подливать/подлить) масло в огонь: Yangına körükle gitmek

Между двух огней/между двумя огнями: İki ateş (kötü durum) arasında kalmak

Огненная болезнь: Ateşli hastalık, sıtma (*лихорадка*)

Огнём и мечом (книж.): Tüm acımasızlığıyla (yazı dilinde)

Огонь любви: Aşk ateşi

Олимпийский огонь: Olimpiyat ateşi

Открыть огонь: Ateş açmak

Попасть из огня да в полымя: Yağmurdan kaçarken doluya tutulmak

Пройти огонь и воду и медные трубы: Görmüş geçirmiş

С огоньком: Ateşle, şevkle

Сигнальный огонь: Uyarı ateşi

Çalışmamızın ana bölümünün diğer kısmını oluşturan Türk deyimlerinde *ateş* sözcüğünün geçtiği bazı örnekler şöyledir (Aksoy, 1984, s. 484-486):

Аşk ateşiyle yanmak: Гореть в огне любви

Атеş açmak: Открыть огонь, стрелять

Атеş almak: Зажечься, вспыхнуть

Атеş almaуа gelmek: Со скоростью прийти и уйти

Атеş басауı sarmak: Начинать влюбляться

Атеş basmak (birine): Бросать в жар и пот

Атеş gibi kesilmek: Разгневаться

Атеş gibi yanmak: Гореть как огонь, иметь повышенную температуру

Ateş gibi: Огненный 1-очень жаркий, 2-умный, ловкий

Ateş püskürtmek: От гнева пускать огонь со рта

Ateş saçmak: Разозлиться, быть в гнев

Ateş vermek: Зажечь, подкурить

Ateş yağdırmak: 1-Вести беглый огонь, 2-разбрасываться плохими словами

Ateşe tutmak: Охватить огнём

Ateşe vermek: 1-Поджечь (дом), 2-бросить в огонь (страну)

Ateşe vurmak: По/жарить (курицу)

Ateşe vursa duman vermez: Очень скупой

Ateşi başına vurmak: Разозлиться, быть в гнев

Ateşi çıkmak (yükselmek): Поднятие температуры

Ateşi düşmek: Снижение температуры

Ateşi kesmek: Прекратить огонь

Ateşi uyandırmak: Разжечь огонь

Ateşine yанmak: Получить ущерб от кого-то

Ateşini almak: 1-Снижение температуры, 2-проверять температуру

Ateşle oynamak: Играть с огнём

Ateşler içinde yанmak: 1-Быть очень больным, иметь повышенную температуру, 2- глаза горят огнём

Ateşten gömlek giymek: Надевать рубашку из огня.

Seçilen sözcüğün farklı morfolojik biçimleri:

Türk dilinde *ateş* kökünden türetilen bazı sözcükler şunlardır: *Ateş* (isim), *ateşkes*, *ateşbaz* (ateşle hüner gösteren oyuncu), *ateşlik* (ateşin yakıldığı yer), *ateşperest* (ateşe tapan), *ateşçi* (ateşle işleyen yerlerde ocakların sürekli yanmasını sağlayan kişi), *ateşçilik* (ateşçinin işi), *ateş böceği* (birleşik sözcük, bir böcek türü), *ateş* (sıfat-ateş düşürücü, ateş hattı), *ateşin* (sıfat-1-ateşli, coşkun, 2-ateş renginde olan), *ateşli* (1-ateşi olan, 2-coşkun, coşkulu, 3-cinsel istekleri güçlü olan), *ateşlemek* (fiil), *ateş etmek* (birleşik fiil).

Rus dilinde *огонь* kökünden türetilen bazı sözcükler şöyledir: *Огонь*, *огонёк*, *огневой* (1-parlayan, kızgın, 2-страстный, пылкий, живой), *огненный*, *огнистый* (*ateş,kızgın-eski Rusça*), *огниво* (çakmak taşı), *огнище* (ateşin yakıldığı yer), *огне+...* (*огнетушитель*-yangın söndürücü, *огнеопасный-kolay tutuşan*).

Seçilen sözcüğün içinde geçtiği deyiş, özdeyiş, atasözü incelemeleri:

Bu bölümde kaynak dildeki deyiş, özdeyiş, atasözü örnekleri *italik* olarak yazılmıştır. Söz konusu ifadelerin hedef dildeki anlamları, eğer bu anlamlar kolay anlaşılabilir değilse onların açıklamaları parantez içinde verilmiştir. Türk dilinde içinde *ateş* sözcüğü geçen bazı ifadeler şunlardır (Aksoy, 1988, s. 160-161):

Altın ateşte, insan mihnette belli olur / Золото познаётся в огне, человек в труде (Gerçek altın ateşe atıldığında, insan ise çalıştığında belli olur).

Ateş düştüğü yeri yakar / Огонь сжигает туда, куда попадает.

Ateşle barut yan yana durmaz / Огню и пороху рядом находится опасно.

Ateş olmayan yerden duman çıkmaz / Где огонь, там и дым.

Az ateş çok odunu yakar / Маленькая спичка сжигает большой лес. Малая искра сжигает города (Az sayıdaki nesne ya da canlı çok sayıda nesne ya da canlıya zarar verebilir).

Boşboğazı ateşe atmışlar, odunum yaş demiş / Язык до добра не доведёт болтуна (Gereksiz konuşan kişiler zamansız, densizce konuşabilir).

Maşa varken elini ateşe sokma / Не иди по опасному пути, имея путь полегче (Daha korunaklı bir yol varken, kendini sıkıntıya sokma).

В огне и железо плавко / Атеşte demir bile erir (Daima üstünden daha üstün vardır).

Водой пожар тушат, а умом-предотвратят / Yangın suyla söndürülür, akılla önlenir.

Всё прошло, как огнём сожгло / Her şey ateşle yanmış gibi geçip gitti (Hiçbir şey kalmadı anlamında kullanılır).

Где огонь, там и дым - Нет дыма без огня / Ateş olmayan yerden duman çıkmaz.

Дерево с огнём не дружит / Ateşle ağaç arkadaş olmaz.

Жжётся печь, её не тронь, потому что в ней – огонь / Soba yandığında, ona dokunma, çünkü içinde ateş vardır (Tehlikeli bir işe kalkışma, başın belaya girebilir).

Как бы мал огонёк не был, всегда от него дым / Ateş ne kadar küçük de olsa, her zaman dumanı vardır (Önemsiz gibi görünse de kötü olaylar iz bırakır).

Не играй, кошка, с огнём – лапу обожжешь / Kedi, ateşle oynama, pençeni yakarsın.

Не подкладывай к огню соломы, не поджигай, так и не сгорим / Ateşe samanları yaklaştırmazsan, tutuşmaz ve de yanmaz (Tehlikeli bir nesneye, işe yaklaşmayı bile deneme).

Не шути с огнём, обожжешься / Ateşle şakalaşma, yanarsın.

Огонь – друг и враг человека / Ateş insanın hem dostu hem de düşmanıdır.

Огонь – судьба беспечности людей / Ateş, insanların umursamazlıklarının yargıcidir.

Огонь да вода всё сокрушат / Ateş ve su her şeyi mahveder (Ateş ve su gibi iki güçle yararlı da zararlı da her şeyi yapabilirsin).

Огонь не вода - охватит, не выплывешь / Ateş su değildir, seni sarar, yüzerek kurtulamazsın (Tehlikeli işlere bulaşırsan, kurtulamazsın).

Огонь хороший слуга, но плохой хозяин / Ateş iyi bir uşak, ancak kötü bir ev sahibidir (İnsan gücü, tehlikeyi yönetiyorsa iyi, ancak güç ve tehlike insanı yönetiyorsa o zaman kötüdür).

От огня и камень треснет / Атеşтен taş bile çatlar (Üstünden daima daha üstün vardır).

При огне как при солнце светло, при огне и зимою тепло / Ateş karanlıkta güneş varmış gibi aydınlık, kışım ise sıcak yarar.

С огнём воюют, а без огня горюют / Ateşle savaşırlar, ateşsiz kahurlanırlar (Gücü olan insan savaş bile açabilir, gücü olmayan ise oturup dertlenir).

Сену с огнём не ужиться / Saman ateşle geçinemez.

Спичка – невеличка, а огонь великан / Kibrit kısa boylu, ateş ise çok uzun boyludur (Az tehlikeli nesne ve durumlar, büyük belalar yaratabilirler).

Спички – не игрушка, огонь не забава / Kibrit oyuncak, ateş eğlence değildir.

Спички не тронь – в них огонь / Kibritlere dokunma, içlerinde ateş vardır.

Упустишь огонь – не потушишь / Ateşi elinden kaçıırırsan söndüremezsın.

Утром, вечером и днём осторожен будь с огнём / Sabah, öğlen ve akşam ateşe karşı dikkatli ol (Tehlikeye karşı her zaman dikkatli olmak gerekir).

Человек без огня не живёт ни единого дня / İnsan ateşsiz tek bir gün bile yaşayamaz.

Seçilen sözcüğün edebi metinlerde kullanımı:

Edebiyatta ateş, hem olumlu hem de olumsuz anlamdan kullanılır. Ateş motifi eserlerde çeşitli değer yargıları taşır. Farklı edebiyatlarda ateş, insanların etrafında toplanıp ısındıkları, yemek pişirdikleri ve yedikleri, Tanrı'nın simgesi, evrenin yaratıcı gücü olarak geçer. Ancak metafor özelliğiyle trajik ve korkutucu bir nesne olarak da yer alır (Daemrich & Daemrich, 1987, s. 141-142'den aktaran Cuma, 2013, s. 83).

İkinci bölümde yer verilen *ateş* sözcüğünün sözlük bilimsel anlamları temel alınarak Türk edebi eserlerinde içinde sözcüğün geçtiği bazı örnekler şöyledir (TDK, 2019, s. 181-182).

1. Yanıcı cisimlerin tutuşmasıyla ortaya çıkan ısı ve ışık, od, nâr (Rus. *свет и тепло*):

"Sürülmüş tarlanın ortasında durdular. Osman, çalı çırpı topladı. Aliyle Dursun konuşurlarken o ateşi yaktı" (Kemal, 2008, s. 34).

2. Tutuşmuş olan cisim (Rus. *огненная стихия*):

"Şimdi oda, döşeli, pencere perdeliydi; ocakta ateş, duvarda lâmba vardı" (Karay, 2004, s. 30).

3. Isıtmak, pişirmek için kullanılan yer veya araç (Rus. *огонь, огнище, печь*):

"Ocağa vurur, kaynatırım. Sütü ateşten indirir indirmez, buraya koşar gelirim" (Karaosmaoğlu, 1983, s. 131).

4. Patlayıcı silahların atılması (Rus. *огонь, стрельба*):

"Raşel, karyoladan yarı beline kadar fırlamış, kendisine de ateş etmesin diye tabancalı adamı merhamete getirmek için deli deli gülmüştü" (Kuntay, 1983, s. 548).

5. Genellikle hastalık etkisiyle artan vücut sıcaklığı, kızdırma (Rus. *температура*):

"Beynine, sinirlerine, kalbine, kanına dolan ıstıraptan dolayı vücudu kâh buz gibi kesilir, tiril tiril titrer, kâh ateşler içinde kalır, baştan ayağa ter dökerdi" (Kemal, 2018, s. 57).

6. Öfke, hırs, hınc (Rus. *гнев, ярость*):

"Hayriye Hanım, bu yüksek hikmetleri işlenmemiş saf kafasına bir türlü aldırılmıyor, dakikadan dakikaya artan bir heyecanla ateş püskürüyordu" (Güntekin, 2009, s. 39).

7. Coşkunluk (Rus. энтузиазм, возбуждение):

"Nejat Efendi'nin çalışmada Peregrini'nin ihtirası, ateşi yoktu" (Adıvar, 2013, s. 246).

8. Tehlike, felaket (Rus. опасность, риск, беда):

"Her şey olacak! Bu sözün Necdet'in muhayyelesinde uyandırdığı levha kan ve ateşe bulanmış bir ufuktu" (Karaosmanoğlu, 1966, s. 315).

9. Büyük üzüntü, acı (Rus. горе, огорчение):

"İçimin ateşi hiç küllenmedi. Seneler geçtikçe daha alevleniyor. Evlat acısı bu" (Gürpınar, 2021, s. 94).

Rus edebi metinlerinde, içinde ateşin geçtiği bazı örnekler ise aşağıdaki gibidir:

1. Раскалённые светящиеся газы, образующиеся при горении; пламя (Tür. alev, ateş):

"Только к утру они немного успокоились, сели полукругом у печки и смотрели на огонь" (Koval, 2011, s. 227), (Ancak sabaha karşı biraz sakinleştiler, sobanın yanında yarım daire şeklinde oturdular ve ateşi izlediler).

2. Свет от осветительных приборов (электричества, лампы, свечи и т.п.), (Tür. ışık, aydınlık):

"Я вспомнила праздники, наши, огнями горящую залу, цветы" (Nekrasov, 1956, s. 214), (Bayramları hatırladım, bizimkileri, ışıklarla yanan salonu, çiçekleri).

3. Светящаяся точка, пятно света (Tür. parıltı, küçük ışık, işaret ışığı):

"Уж мы различали почтовую станцию, кровли окружающих ее саклей, и перед нами мелькали приветные огоньки, когда пахнул сырой, холодный ветер, ущелье загудело и пошел мелкий дождь" (Lermontov, 1962, s. 9), (Posta istasyonunu seçmeye çalışırken onu çevreleyen barakaların çatılarını şimdiden ayırt edebiliyorduk, nemli, soğuk bir rüzgârın kokusu geldiği, vadinin uğuldadığı ve hafif bir yağmurun yağmaya başladığı anda karşılama ışıkları önümüzde yanıp yanıp sönüyordu).

4. Стрельба, обстрел (Tür. ateş, atış):

"Лейтенант, водивший канонерки // Под огнём неприятельских батарей, // Целую ночь над южным морем // Читал мне на память мои стихи" (Gumilyov, 2001, s. 133-134), (Gambot⁶ kullanan teğmen, // Düşman bataryalarının ateşi altında, // Bütün gece güney sularında // Bana şiirlerimi ezbere okuyordu).

5. Повышенная температура тела; жар (Tür. yüksek ateş):

"Кто в проливные дни помнит свои пределы? // Мыслями правит тело, горит в огне" (Ayzenberg, 1993, s. 24), (Çetin günlerde sınırlarını kim hatırlar? // Düşünceler beden tarafından yönetilir, o ise ateşler içinde yanar).

6. Внутреннее горение, страсть, пыл (Tür. tutku, coşkunluk, yanıp tutuşma):

"В крови горит огонь желанья, // Душа тобой уязвлена, // Лобзай меня: твои лобзанья // Мне слаще мирра и вина." (Puşkin, 1959, s. 116), (Kanda yanıp tutuşur ateşi arzusunun, // Gönül sana kırgın, // Öp beni, senin öpücüklerin // Mürden ve şaraptan daha tatlı benim için).

7. О том, кто отличается горячим, пылким нравом, полным энергии, жизни (Tür. tecazi anlamda fırtına, ateşli):

⁶ Birkaç silahlı bulunan küçük savaş gemisidir.

“Ужасен он в окрестной мгле! // Какая дума на челе! // Какая сила в нем сокрыта! // А в сем коне какой огонь!” (Puşkin, 1960, s. 297), (Korkunçtur o, etrafını saran sisin ortasında! // Nasıl bir düşünce yazılıdır altında! // Nasıl bir güç saklıdır içinde! // Nasıl da bir ateş vardır bu atın ruhunda!).

Bulgular

Çalışmamız kapsamında incelenmek üzere ateş konsepti seçilmiştir. Türk dilindeki ateş sözcüğünün ilk olarak Hint-Avrupa dillerindeki *atr, ater* kelimesinden türediği, oradan Farsçaya *âtas* biçiminde aktarıldığı ve son olarak Türkçeye *ateş* olarak geçtiği görülür (Eren, 1999, s. 24). Rus dilindeki *огонь* sözcüğünün ise Eski Kilise Slavcasındaki *ognis* sözcüğünden türediği ve diğer Slav dillerinde de benzer formlarda kendine yer bulduğu dikkat çeker.

Sözlük bilimsel incelemesi yapıldığında ateş sözcüğünün Türk dilinde: ışık, sıcaklık, element, ocak, atış (askeri), yüksek derece (hastalık), öfke, coşkunluk, acı, felaket; Rus dilinde: alev, ışık, aydınlık, parlılık, atış (askeri), yüksek ateş, tutku, heyecanlı ve coşkun olma gibi birbirine yakın anlamlar taşıdığı göze çarpar.

Çalışmamız kapsamında yürütülen deneyde Türk ve Rus katılımcıların yanıtlarına bakıldığında; *sıcak/sıcaklık, yangın, su, odun, kamp/kamp ateşi* iki uygulamada da ortak sözcüklerdir. Ruslardan farklı olarak Türk katılımcılar *kırmızı, yiyecek, orman, tutku* ve *ocak* yanıtlarını verirken Türklerden farklı olarak Rus katılımcılar ise *alev, şömine, ışık, soba/fırın, duman* yanıtlarını vermişlerdir.

Ardından *ateş* ve *огонь* sözcüklerinin morfolojik çekimleri ve cümle içindeki görevleri incelenmiştir. İsim, birleşik isim, sıfat, fiil oluşturulurken iki sözcükten yeni sözcükler ya da söz öbekleri türetildiği görülmüştür. Dikkatimizi çeken bir unsur, Türk dilinde özellikle deyimlerde *ateş* sözcüğüyle oluşturulmuş fiillerin daha fazla olduğu, Rus dilinde ise *ateş* sözcüğünün isim ve sıfat görevinde daha sık kullanıldığıdır.

Araştırmamızda daha sonra atasözleri ve özdeyiş örneklerine geçilmiştir. Bu bölümde de ortak deyişlerin varlığı göze çarpmıştır. Ortak olmayan deyişlerin dahi anlam çevirisi yapılırken benzer anlamlar sayesinde çok zorluk yaşanmamıştır. Bu durumun her iki toplumun kültürel benzerliğinden ve ateş konseptinin evrensel yönünden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Her iki dilin kültürel ve mitolojik geçmişinde, günlük kullanımında önemli yer tutan *ateşin*, malzemelerini buradan alan edebi eserlerde de sıkça geçtiği tespit edilmiştir. Sözcüğün her iki dilde sözlük bilimsel analizinde ulaşılan farklı anlamlarının tamamına edebi eserlerde rastlanmıştır.

Çalışmamızın ana bölümünü oluşturan Türk ve Rus deyimlerinde ‘ateş’ konseptinin incelendiği kısımda ise her iki dilde de içinde *ateş (огонь)* sözcüğünün geçtiği deyişler şunlardır: *Вести беглый огонь*: seri ateş etmek, *гореть как в огне*: ateşler içinde yanmak, yüksek ateşi olmak, *играть с огнём*: ateşle oynamak, *лить (подливать/подлить) масло в огонь*: ateşe (yangına) körükle gitmek, *между двух огней/между двумя огнями*: iki ateş (kötü durum) arasında kalmak, *огненная болезнь*: ateşli hastalık, *сıtма, огонь любви*: aşk ateşi, *олимпийский огонь*: olimpiyat ateşi, *открыть огонь*: ateş açmak, *с огоньком*: ateşle, şevkle, *сигнальный огонь*: uyarı ateşi. *Аşk ateşiyle yantmak*: гореть в огне любви, *ateş açmak*: открыть огонь, *ateş gibi yantmak*: гореть как огонь, *ateş gibi*: огненный, *ateşi kesmek*: прекратить огонь, *ateş püskürtmek*: от гнева пускать огонь со рта, *ateş yağdırmak*: вести беглый огонь, *ateşe tutmak*: охватить огнём, *ateşe vermek*: 1-поджечь (дом) 2-бросить в огонь (страну), *ateşi uyandırmak*: разжечь огонь, *ateşler içinde yantmak*: 1-быть очень больным, иметь повышенную температуру, 2-глаза горят огнём, *ateşten gömlek giymek*: надевать рубашку из огня.

SONUÇ

Kültür dil bilimini besleyen en önemli iki sacayağı dil ve kültürdür. Kültür dil bilimsel inceleme yaptığımız araştırmamızın anahtar sözcüğü olan ateş konseptinin Türk ve Rus dilindeki etimolojik çözümlenmeleri gerçekleştirilmiş, her iki toplum özelinde mitolojik, tarihsel temellerine inilmiş, ardından iki halkın kültürel dünyasındaki yeri ortaya konmuştur. Bu bağlamda Türk ve Rus kültürlerinde *ateş* sözcüğünün hangi anlamlara geldiği araştırılmış ve birtakım ortak sonuçlara ulaşılmıştır. Buna göre, Türk toplumlarında İslamiyet'ten önce ateş kutsal sayılırken, İslamiyet'le birlikte şeytanın yaratılış hammaddesinin ve cehennemdeki cezalardan birinin ateşin olduğuna dair inancın yaygınlaşmasıyla Türklerin ateşe karşı bakış açısı değişir. Böylelikle ateş Türk kültüründe ürkün, sakınılan bir konsepte dönüşür. Rus kültüründe ise, Hristiyanlık öncesinde Tanrı ile insan arasında bir araç, Hristiyanlıkla birlikte iki dünya arasında sınır olarak kabul edilir. Her iki toplumda da ateşin gökten indirildiğine, Tanrı tarafından ceza ya da ödül olarak gönderildiğine, ailenin, evin ve ocağın sembolü hâline geldiğine, bir ruha, koruyucu ve arındırıcı özelliklere sahip olduğuna inanılır. Sonuç olarak Türk ve Rus kültürlerinde ateşin, kutsal sayılıp saygı duyulduğu ya da tehlikeli görülüp korkulduğu, bazen olumlu bazen de olumsuz olmak üzere hep iki farklı anlam taşıdığı dikkat çeker.

Araştırmamızın konusu olan Türk ve Rus deyimlerinde ateş konseptinin incelenmesi sonucu ateşin; mitolojik, tarihsel, kültürel, edebi alanlarda Türk ve Rus dillerinde çok anlamlı bir yapısının olduğu ve her iki dil üzerine yapılan karşılaştırmalı incelemede birbirine yakın anlamlar taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır. Ateşin söz ve söz öbeklerine geçmiş yalnızca bir element değil, aynı zamanda gelenek, görenek, tarih vb. birçok alandan beslenip deyimlerde kendine yer bulduğu bir kültürel değer olduğu görülmüştür. Ayrıca ateş konseptinin her iki halkın dil dünya görüşünde önemli bir yere sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar bizlere Türk ve Rus halklarının bazı alanlardaki kültürel yakınlığını gösterirken diğer yandan ateş konseptinin ortak evrensel boyutunu da gözler önüne sermektedir.

Çalışmamızdan da görüleceği üzere yabancı dil öğretimi yalnızca dil bilimsel yapıların üzerine odaklanmakla değil kültürel unsurların da işe koşulmasıyla işlevsel hâle getirilebilir. Hedef dildeki kültürel unsurlar öğrenme sürecinde verimliliğin ve etkinliğin artmasına yardımcı olurlar. Bu amaçla yola çıkan çalışmamızda Türk-Rus kültürleri ve dilleri arasındaki etkileşimin öne çıkarılması hedeflenmiştir. Çalışmamızda olduğu gibi malzemesini dilden alan benzer kültürel çalışmaların her iki halkın kültürlerarası diyaloguna katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

SUMMARY

Culture and consciousness are the two main elements of the cultural memory of a society that emerged as a result of its formation over the centuries. The smallest elements of a society's cultural consciousness and memories are concepts. Concepts take an active role in the processes of acquiring, storing, and transferring information in the cultural consciousness. With these important roles they assume, they attract the attention of researchers who work on language and culture. In this context, the analysis of the concepts gives important clues about the cultures and linguistic views of the world because concepts constitute the main elements of the linguistic worldview, which has emerged in the historical process and in which the way societies read the world is reflected by linguistic tools. Turkish and Russian cultures have interacted throughout history, especially since the 18th century. As a result of this interaction, it is assumed that they have similar linguistic worldviews that are close to each other based on some common concepts.

When we look at the studies on the interaction of the Turkish and Russian peoples, it is seen that they are usually carried out in the field of language, history, or culture. Linguoculturology, which includes these fields within its scope, provides researchers with a holistic and rich perspective. The way

people perceive the world, their religious beliefs, lifestyles, and communication styles can be reflected through cultural linguistic units such as idioms, proverbs, aphorisms, and riddles. Within the scope of our study, it was aimed to seek answers to the questions of how the concept of fire was perceived by the Turkish and Russian peoples and how this perception was transferred to the language through idioms. In our study, the comparative-descriptive method, the principal component analysis, and the concept analysis method of Russian researchers Zinaida D. Popova and Iosif A. Sternin were used to examine the meanings in both languages and cultures more deeply. In this study, the semantic world, and the connotations of the concept of *fire* in Turkish and Russian languages, especially in idioms, were discussed. To analyse the meaning universe of the word, how the concept was approached in both cultures throughout history was first examined. It was determined that *fire*, which was considered sacred in Turkish societies before Islam, turned into a frightening and avoided concept with Islam. On the other hand, in Russian culture, before Christianity, it was accepted as a tool between God and man, and with Christianity, it was considered as a border between two worlds. It was seen that in both societies it was believed that fire was descended from the sky, sent by God as a punishment or reward, became a symbol of the family, home, and hearth, and had a spirit, protective and purifying properties. Then, in light of the concept analysis method of Popova and Iosif A. Sternin, the selection of the key concept for the research was justified, the lexicographic analysis of the selected concept was carried out, and the daily use of the word was highlighted. Afterwards, *free association* and interpretation practices were performed. In this context, Sigmund Freud's (1856-1939) *method of free association* was used to find the equivalents of the word *fire* in the minds of Turkish students, and *sociotion.org* was used to find the equivalents in the minds of the Russian people. According to the data obtained, when the answers of the Turkish and Russian participants were examined, *hot/heat, fire, water, wood, and camp/campfire* were found to be common concepts in both practices. When the synonyms of the word in both languages were analysed, it was noted that the verbs formed with the word *fire* were more common in the Turkish language. It was seen through examples that the word was frequently used in literary works, both with its literal and figurative meanings. The use of the concept of *fire* in idioms, which constitutes the main part of the study, was also analysed, and many common expressions came to the fore. It was concluded that this situation was caused by the cultural similarity of both communities and the universal aspect of the concept of *fire*.

All the data obtained were analysed in the context of both languages and cultures. As a comprehensive result, it was concluded that *fire* has a polysemic structure and a usage area that is very close to each other linguistically or culturally in terms of Turkish and Russian societies. It is considered that this study, carried out in the context of linguoculturology, will make a positive contribution to the intercultural interaction and communication of both societies.

Makale Bilgileri		Article Information	
Etik Kurul Kararı:	Anadolu Üniversitesi (Tarih: 27.12.2022 / Protokol No: 453792)	Ethics Committee Approval:	Anadolu University (Date: 27.12.2022 / Protocol No: 453792)
Katılımcı Rızası:	Çalışma için katılımcı rızası alınmıştır.	Informed Consent:	All participants were informed.
Mali Destek:	Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.	Financial Support:	No financial support from any institution or project.
Çıkar Çatışması:	Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.	Conflict of Interest:	No conflict of interest.
Telif Hakları:	Telif hakkına sebep olacak bir materyal kullanılmamıştır.	Copyrights:	No material subject to copyright is included.

KAYNAKÇA

- Adivar, H. E. (2013). *Sinekli bakkal* (14. bs.). İstanbul: Can Yayınları.
- Afanasyev, N. A. (2005). *Mifologiya drevney Rusi*. Moskva: Eksmo.
- Aksoy, Ö. A. (1984). *Deyimler sözlüğü* (C. 2), (4. bs.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri sözlüğü* (C. 1). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Aleksandrova, Z. Ye. (1995). *Slovar sinonimov russkogo yazıka-Praktičeskiy spravočnik*. Moskva: Russkiy yazık.
- Alimjanova, G. M. (2016). *Karşılaştırmalı kültürdilbilim* (Ş. Atay & S. Uçar, Çev.). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Askoldov-Alekseyev, S. A. (1997). Konsept i slovo. V. P. Neroznaka (Red.), *Russkaya slovesnost. Ot teori slovesnosti k strukture teksta* içinde (s. 267-279). Moskva: Academia.
- Ayzenberg, M. (1993). *Ukazatel imyon: stih*. Moskva: Gendalf.
- Başıyeva, S. K. & Ketençiyev, M. B. (2014). Konsept 'ogon' kak fragment etniçeskiy kartını mira. *Cuadernos de Rusistica Espanola*, 10, 37-44.
- Borisova, L. V. (2014). Rezentatsiya kontseptov 'ogon' i 'voda' v russkiy i çuvaşkiy yazıkovih kartinah mira. *Filologičeskiye nauki. Yazıkoznaniye*, 4, 123-129.
- Boroda, Ye. V. (2008). Mesto yedinogo gosudarstva v avtorskiy kartine mira romana Ye. Zamyatina 'Mı'. N. İ. Doronina (Otv. red.), *Kartina mira: yazık, literatura, kultura: sbornik statey. Vipusk 3* içinde (s. 9-13). Biysk: BPGU imeni V.M. Şukşina.
- Cuma, A. (2013). *Sembollerin dilinden*. Konya: Ay-Bil Yayınları.
- Çoruhlu, Y. (2002). *Türk mitolojisinin ana hatları* (1. bs.). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Daemrich, H. S. & Daemrich, I. (1987). *Themen und motive in der literatur*. Tübingen: Frarcke.
- Eren, H. (1999). *Türk dilinin etimolojik sözlüğü* (2. bs.). Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Fasmer, M. (1987). *Etimologičeskiy slovar russkogo yazıka v 4 tomah* (T. 3, 2-e izd.), (O. N. Trubaçev, Per.). Moskva: Progress.
- Freud, S. (2000). *Psikanaliz üzerine*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Gruşko, Ye. A. & Medvedev, Yu. M. (2001). *Entsiklopediya russkih predaniy*. Moskva: Eksmo.
- Gumilyov, L. N. (1999). *Eski Türkler* (D. A. Batur, Çev.). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Gumilyov, N. S. (2001). Moi çititeli. N. N. Skatov (Gl. red.), *Polnoye sobraniye soçineniy v 10 tomah* (T. 4. Stihotvoreniya. Poemi (1918-1921) içinde (s. 133-134). Moskva: Voskresenye.
- Güntekin, R. N. (2009). *Yaprak dökümü* (59. bs.). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Gürpınar, H. R. (2021). *Son arzu*. B. G. Köksal (Haz.). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1966). *Sodom ve Gomora* (1. bs.). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1983) *Yaban*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karay, R. H. (2004). *Memleket hikâyeleri* (19. bs.), (E. Karay, Çev.). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Kemal, N. (2018). *İntibah*. İstanbul: İlgı Kültür Sanat Yayıncılık.
- Kemal, Y. (2008). *İnce Memed 1* (16. bs.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Korkmaz, (2010). *Ansiklopedik simgeler sözlüğü*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Koval, Yu. İ. (2011). *Kepka s karasyami: rasskazi*. Moskva: Detskaya Literatura.
- Kozan, O. (2014). Önsöz. O. Kozan (Ed.), *Kültürdilbilim: Temel kavramlar ve sorunlar* içinde (s. 1-9). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kuntay, M. C. (1983) *Üç İstanbul*. İstanbul: Sander Yayınları.

- Kuznetsov, S. A. (Gl. Red.). (2000). *Bolşoy tolkovny slovar russkogo yazıka* (2-e izd.). Sankt-Peterburg: Norint.
- Lermontov, M. Yu. (1962). *Geroy našego vremeni*. B. M. Eyhenbaum & E. E. Naydiç (Podg.). Moskva: İzdatelstvo Akademii Nauk SSSR.
- Ligeti, L. (1986). *Bilinmeyen İç Asya* (S. Karatay, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Lurker, M. (1991). *Wörterbuch der symbolik*. Stuttgart: Kröner.
- Madlevskaya, Ye. L. (2006). *Russkaya mifologiya entsiklopediya*. Sankt-Peterburg: Midgard.
- Nekrasov, N. A. (1956). Knyaginya M. N. Volkonskaya. G. P. Makogonenko (Red.), *Stihotvoreniya. Tom 2* (3-e izd.) içinde (s. 180-233). Leningrad: Sovetskiy Pisatel.
- Ögel, B. (2014). *Türk mitolojisi (Kaynakları ve açıklamaları ile destanlar)* (C. 1, 6. bs.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öksüz, G. (2014). *Rus mitolojisi*. Ankara: Çeviribilim.
- Pigulevskaya, İ. S. (2011). *İstoriya, mifi i bogi drevnih slavyan*. Moskva: Tsentrpoligraf.
- Pirverdioğlu, A. (2002). Türklere yılbaşı ve bahar geleneği. H. C. Güzel, K. Çiçek & S. Koca (Ed.), *Türkler* (C. 1) içinde (s. 44-50). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Popova, S. D. & Sternin, İ. A. (2003). *Oçerki po kognitivnoy lingvistike* (3-e izd.). Voronej: İstoki.
- Prihodko, G. V. (2005). Kontsept 'ogon' v kartine mira russkogo naroda. G. V. Prihodko (Ed.), *Materialı šestoy nauçnoy konferentsii* içinde (s. 86-89). Novosibirsk: Nauka. Universitet.
- Puşkin, A. S. (1959). *Sobraniye soçineniy v 10 t.* (T. 2, Stihotvoreniya 1823-1836). Moskva: GİHL.
- Puşkin, A. S. (1960). *Sobraniye soçineniy v 10 t.* (T. 3, Poemi i skazki). Moskva: GİHL.
- Sabitova, Z. K. (2013). *Lingvokulturologiya: uçechnik*. Moskva: Flinta.
- Saraç, H. (2016). Rus ve Türk dil dünya görüşünde "dağ" kavramı (Kültürdilbilimsel analiz). *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 57, 1581-1598.
- Saraç, H. (2019). Göstergeler sistemi olarak dilde toplumların dünya görüşünün yansıması (Kültürdilbilimsel perspektif). *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 44, 273-289.
- Stepanov, Yu. S. (2001). *Konstantı: slovar russkoy kulturi*. Moskva: Akademiçeskiy proyekt.
- Sümer, N. (2018). Mitolojik ve dinsel bir yükseliş simgesi olarak merdiven motifi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(1), 257-269.
- TDK. (2019). *Türkçe sözlük* (11. baskının tıpkıbasımı). Şükrü H. Akalın vd. (Ed.). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Teliya, V. N. (1993). Kulturno-natsionalniye konnotatsii fazeologizmov (ot mirovideniya k miroponimaniyu). N. İ. Tolstoy (Otv. red.), *Slavyanskoye yazıkoznaniye. Mejdunarodniy syezd slavistov* içinde (s. 302-314). Moskva: Nauka.
- Uşakov, D. N. (2009). *Bolşoy tolkovny slovar sovremennogo russkogo yazıka*. Moskva: Alta-Print Dom. XXI vek.
- Uzelli, G. (2016). *Slav mitolojisi. İnanışlar ve söylenceler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yesenova, K. U. (2016). Konsept 'ogon' kak sostavnaya çast yazıkovoy kartını mira. A. Z. Nigamayev (Otv. red.), *Materialı VIII. Mejdunarodnoy tyurkologičeskoj konferentsii "İslam i Tyurksiy mir: Problemu obrazovaniya, yazıka, literaturi, istorii i religii* içinde (s. 225-228). Kazan: İzdatelstvo Kazanskogo universiteta.
- İnternet: Ogon <http://socation.org> 03 Ocak 2023 tarihinde alınmıştır.